

ISSN 0350-185x, LXXIII, св. 1–2 (2017)

UDK: 811.163.41'373.231'373.6

COBISS.SR-ID: 230972428

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI1702033J>

Примљено: 25. јануара 2017.

Прихваћено: 31. јануара 2017.

Оригинални научни рад

ГОРДАНА М. ЈОВАНОВИЋ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за славистику

СРЂАН Д. КАТИЋ

Историјски институт

Београд

АЛЕКСАНДАР М. ЈАКОВЉЕВИЋ

Историјски институт

Београд

СРПСКА ЖЕНСКА ИМЕНА НА ПОЧЕТКУ 16. ВЕКА (НА ОСНОВУ ПОПИСА СМЕДЕРЕВСКОГ САНЦАКА ИЗ 1516. ГОДИНЕ)**

Српска женска имена од домаћих извора у већој мери бележе тек поменици 16–17. века, док их у владарским повељама из ранијег доба практично и нема. Први извори где су она масовно посведочена су турски пописи (*tarpı tahrir defteri*) 15–16. века, који тиме пружају важно и значајно социолошко, етнографско и историјско сведочанство о становништву одређених српских области. У овом раду обрађује се грађа садржана у дефтеру Смедеревског санџака из 1516. године, укупно 942 потврде за 144 женска имена.

Кључне речи: женска имена, творба женских имена, обичаји именовања жена, најчешћа женска имена, турски пописи (дефтери), поменици

* gocaresavka@yahoo.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројектима Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): љолићички, ћаривредни, друштвени и ћравни процеси* (Ев. бр. 177029) и *Од универзалних царстава ка националним државама. Друштвене и љолићичке промене у Србији и на Балкану* (Ев. бр. 177030).

Грађу коришћену у овом раду садржи необјављени, опширен попис Смедеревског санџака из 1516. године (ВОА. ТД 1007). Ови извори су у литератури познати и под називом *тапу тахрир дефтери* (*tapu tahrir defteri*). Њихова намена је била, превасходно, фискалне природе и састављани су ради утврђивања новчаних и натуналних прихода становништва одређене области који би, потом, били додељивани припадницима војно-административног апаратса, на име вршења војне или управне службе. Поред несумњивог значаја за изучавање економске, војне или демографске историје, овакви пописи пружају веома значајан и важан антропонимијски изворни материјал. Будући да су новчана и натунална давања била распоређивана у оквирима насељених заједница, нужно је било да се свако лице, понаособ, упише у посебан дефтер, како би се могла вршити процена предвиђених прихода или контрола бројног стања становништва. Оваква грађа је веома бројна, садржана је у преко хиљаду дефтера, који обухватају читав простор некадашњег Османског царства, али је њихова употреба у изучавању антропонимије и ономастичке скоро неприметна.

У овоме раду тежиште ће бити на именима као социолошкој категорији (и, колико је неопходно, социолингвистичкој), која осликаја народни живот и обичаје, традицију, веровања српског народа у позном средњем веку и на почетку модерног доба. Могуће је да је везаност за исконски словенски именослов, који у овом дефтеру има апсолутну превагу, била и нека врста одбране од исламизације и борбе за очување српских народносних одлика.

Женска имена која се у већем броју бележе у овом турском дефтеру показују све особине које се јављају у оквиру личних мушких имена из српских извора, а које је М. Грковић формулисала као антропонимијску норму, у оквиру које је издвојила следеће моменте који су на њу утицали. То би били: 1) Словенска традиција, одн. народна словенска имена која су настала у оквиру заједничког живота словенских племена, 2) Контакти са староседелачким становништвом по досељавању на Балкан, 3) Византијска и романска цивилизација са утицајем и на антропонимију словенског становништва, 4) Хришћански слој који се укорењује међу Словене после примања хришћанства, 5) Источни и западни утицаји који пристижу преко књижевности, ратова и међусобних брачних веза властеле, 6) Ономастичке законитости – грађење хипокористика и њихово претварање у нова имена, 7) Утицај народног живота (веровања, обичаји) (Грковић 1983: 19).

Женска имена у турском дефтеру из 1516. године (а то су удовице које су биле старешине кућа, јер у домаћинству, из одређених разлога, није било одрасле мушки главе) могу се поделити у неколико група. I. Имена словенског порекла (народна имена), II. Хришћанска имена, III. Несловенска имена или словенска имена различитог порекла, IV. Имена недовољно јасне (или потпуно непрозирне) етимологије.

Наводимо најпре број удовица по областима: а) Област Браничево: 96 удовица и 49 различитих имена; б) Област Левач: 40 удовица и 22 различита имена; в) Област Маглич–Ужице: 69 удовица и 36 различитих имена; г) Област Рудник: 138 удовица и 43 различита имена; д) Област Смедерево: 208 удовица и 53 различита имена; ђ) Област Ниш: 391 удовица и 89 различитих имена. Укупно су забележене 942 удовице.

Укупно су посведочена 144 женска имена. Словенском, народном именослову припада 106 имена (73%), хришћански фонд чине 25 имена (17%), док је осталих имена, која се не могу сврстати ни у једну од прве две категорије, 13 (9%). Од укупног броја забележених удовица, њих 611 носи име словенског, народног порекла (65%); 239 удовица поседује хришћанско име (25%) док су 92 удовице (10%) са именом у неодређеној категорији.

У прилогу су дати табеларни прикази имена по областима сређени по азбучном реду и њиховој бројној стању. У табели су донети подаци о укупном броју пописаних удовица и њихових имена. Упоредо, поред сваког имена наведено је колико се пута, у укупном збиру, јавља. На тај начин могуће је пратити учесталост појединог имена и његову просторну заступљеност, имајући у виду целокупни корпус грађе.

Основни проблеми који се јављају приликом читања личних имена тичу се арапске ортографије, посебно уколико су изостављене дијакритичке ознаке и вокални гласови, а што је чест случај у пописима из 16. века. Из тог разлога се, у појединим случајевима, отварају дилеме око реалног облика имена. Тако се нпр. мешају звучни и беззвучни сугласници, а истим знаком се, рецимо, бележе српско *ћ* и *Ђ* итд. (Пешикан 1984: 6).

Известан број имена није се могао са поузданошћу транспоновати на српски језик, јер се више пута јављају недоумице како одређени запис у арапској графији прочитати и коју варијанту имена узети као најпоузданију. У том случају се прибегавало поређењу са грађом из српских извора, пре свега из поменика: Рачанског (Јова-

новић 2005), Крушедолског (НОВАКОВ)¹, из рада С. Новаковића о српским поменицима 15–18. века (НОВАКОВИЋ 1875), из поменика које је издао Љ. Стојановић (Стојановић 1890). Такође је коришћена грађа коју је прикупио Т. Маретић (MARETIĆ 1886б) као и друга литература, пре свега монографије М. Грковић (Грковић 1986) и М. Пешикана (Пешикан 1984).²

I. Имена словенског порекла (народна имена)

Наводимо их по областима³:

Обласћи Ниш: Бела (3), Белана (14), Белосава (1), Берисава (1), Богдана (1), Богосава (3), Бранисава (1), Велика (1), Весела (1), Вида (9), Видосава (7), Витка (1), Витосава (1), Вишња (10), Влада (3), Владана (1), Владисава (6), Влаја (1), Вранка (1), Вуја (1), Вучица (1), Дабижива (3), Даница (4), Дева (1), Деја (2), Дикла (2), Добра (5), Добрасава (1), Добросава (2), Доја (5), Дојка (2), Дока (1), Драгана (2), Драгна (1), Живка (1), Јаглика (1), Јагнија (1), Јагода (1), Јарха (1), Јасна (3), Јела (6), Калина (14), Каравида (1), Кошута (1), Љуба (3), Љубисава 1, Милица (30), Негна (1), Недељка (14), Остоја (1), Продана (1), Рада (20), Радица (1), Радосава (14), Радосала/Радосаља⁴ (1), Раја (5), Рајка (2), Рахна (2), Ружа (11), Руменка (2),

¹ Д. Новаков, *Филолошка и ономајтологичка анализа йоменика манастира Крушедола* (необјављена докторска дисертација). Захваљујемо Драгани Новаков што нам је омогућила увид у грађу овога поменика.

² Такође, захвалност дугујемо и акад. А. Ломи на помоћи приликом разрешавања етимологије поједињих имена.

³ Грађа је срећена у складу са војно-административном поделом на области које су постојале у време састављања пописа. О војно-управним јединицама Смедеревског санџака почетком 16. века видети нпр. О. Зиројевић. *Турско војно уређење у Србији (1459–1683)*. Београд: Историјски институт, 1974: 95–96. Нишка област није у директној територијалној вези са остатком Смедеревског санџака те се може посматрати и као засебна просторна целина.

⁴ Овај једини пример *Радосала/Радосаља* треба довести у везу са примерима мушких посесивних облика (условно) типа: *Радосаљ*, нпр. *Никола Радосаљ*, где имамо, према М. Пешикану, стари облик посесивног придева, одн. *Радосаљ=Радос(ла)вљев*; (1984: 56). Наиме, облик у попису из 1526. г. *Радосала/Радосаља* склони смо да тумачимо као посесив *Радосављева*, одн. *Радосављева удовица* – синтагма у којој је испуштен део *удовица*, а не као име овог, условно речено, творбеног типа (ако је такав постојао?). Записи типа *Радосаљ*, *Драгосаљ* јављају се и у попису Влаха милешевских из 1477. године (ЈОВАНОВИЋ 2013: 16, нап. 5). М. Пешикан и Д. Бојанић (1992: 67, 75) сматрају да су ови облици (*-аљ*, *-ал*)

Стјака (3), Стана (5), Станија (1), Станисава (7), Стојана (11), Стојисава (1), Стојка (5), Струја (1), Цветана (2).

Обласӣ Смедерево: Бела (8), Белана (4), Белосава (2), Богдана (2), Видосава (4), Влада (3), Владисава (1), Дане (1), Дика (2), Добра (1), Добрица (2), Дока (1), Драгана (1), Драгна (1), Душана (1), Јела (9), Кала (1), Калина (2), Коса (1), Кошута (1), Купина (1), Малина (1), Милинка (1), Милица (35), Недељка (1), Рада (10), Радика (1), Радосава (2), Ружа (6), Сеја (1), Стана (3), Станисава (1), Станица (2), Стојана (4), Стојисава (1).

Обласӣ Браничево: Бела (3), Белана (3), Белосава (2), Бојана (3), Бојисава (1), Видосава (4), Вишња (1), Владехна (1), Владисава (1), Вуја (1), Вукава (1), Даница (1), Дева (1), Дива (1), Добра (1), Добрица (1), Доја (1), Драгана (1), Јаглика (1), Јасна (2), Јела (2), Калина (1), Кошута (1), Купина (1), Мала (1), Милица (9), Милосава (1), Рада (3), Радосава (1), Радуша (1), Ружа (2), Станисава (3), Стоја (1), Стојана (1), Стојисава (2), Тиосава (1).

Обласӣ Левач: Белана (1), Белосава (1), Видосава (1), Владисава (1), Вукосава (2), Вучица (1), Дока (1), Јасна (1), Калина (1), Милица (4), Мома (1), Недељка (1), Рада (1), Радосава (3), Стојана (1), Стојисава (1).

Обласӣ Маглич–Ужице: Бала (2), Бела (2), Белана (2), Бојисава (1), Борика (1), Видосава (4), Витосава (1), Вишосава (1), Владисава (1), Војна (1), Вукша (1), Вучица (1), Денча (1), Дика (1), Добра (2), Добросава (1), Дубока (1), Јасна (1), Милица (8), Меона (1), Радосава (4), Ружа (4), Стана (1), Станисава (3), Станица (1), Стоја (1), Стојисава (1), Стојна (1).

Обласӣ Рудник: Бела (11), Белана (4), Богосава (1), Бранисава (2), Видосава (3), Вишња (1), Влада (3), Владисава (1), Вучица (2),

посесиви, мада је њихова грађа прилично неуједначена и доноси и примере ти-па: *Димитрији Радосав* (Димитрије Радосављев), што би према М. Пешикану (1984: 56) била нулта формула, одн. додавање очевог имена у номинативном облику, и *Радој Радосаљ* (Радоје Радосављев), као и: *Вук Радосав* (Вук Радосављев) и *Вукић Радосаљ* (Вукић Радосављев). У турском дефтеру из 1485. године најра-спрострањенија формула јесу имена „са везивним елементом „син“, „брат“ и без везивног елемента, без „споне“ па имамо, у номинативном облику, *Божидар син Радич* (одн. *син Радича*), *Дмитар син Дабижив* (одн. *син Дабижива*), *Радич браћ Радоња* (одн. *Радоње*); и без везивног елемента: *Божидар Вукосав* (одн. *Божидар син Вукосава*). А среће се потврда са -саљ и у првом делу именске формуле: *Богосаљ Радосаљ* (одн. *Богосаљ син Радосављев*) (ЈОВАНОВИЋ, КАТИЋ и др. 2012: 272–273) итд. Ово питање свакако треба посебно и детаљно обрадити.

Дејна (1), Дивна (1), Добра (2), Дојана (1), Драгана (3), Јела (4), Јелача (1), Љубисава (1), Милица (19), Милосава (2), Рада (5), Ружа (1), Смольана (1), Стана (3), Станисава (2), Станица (3), Стојисава (6), Цвета (2).

II. Хришћанска имена

Обласӣ Нии: Дамјана (2), Дмитра (1), Ђура (1), Јанка (16), Јелена (8), Јована (15), Ката (1), Мара (3), Марина (3), Петруша (4), Тодора (17).

Обласӣ Смедерево: Ђурисава (1), Јанка (11), Јелена (1), Јована (19), Јовињна (2), Јовша (1), Мара (3), Марика (2), Марина (19), Марта (1), Мартина (1), Петра (2), Степана (1), Тодора (8).

Обласӣ Баничево: Дмитра (1), Јанка (7), Јована (2), Петка (1), Тодора (9).

Обласӣ Левач: Дмитра (2), Јана (1), Јанка (4), Јована (6), Тодора (4).

Обласӣ Маглич–Ужице: Дмитра (1), Јанка (4), Јелена (1), Каталина (1), Мара (1), Марина (3), Тодора (3).

Обласӣ Рудник: Дмитра (1), Јанка (4), Јелена (1), Јовињца (2), Ката (2), Мара (9), Марина (4), Николаја (1), Пејка (1), Тодора (7).

III. Несловенска или словенска имена различитог порекла

БАЛА (2) – С обзиром на непостојање дијакритике у запису, почетно слово имена се може читати према гласовима *b-*, *ī-*, *ū-*, *c-*, *n-*, *j-*. Варијанта *Бала*, као хип. од *Балослава* посведочена је у 14. веку, док је у Дечанским хрисовуљама забележено презиме *Балослатић* (ГРКОВИЋ 1983: 156).

ГРКИЊА (1) – етноним као лично име. Посведочено на другим мештима (НОВАКОВИЋ 1875: 57; ЈОВАНОВИЋ 2005: 124a, 136a, 138a, 157a).

ДАБИЖИВА (3) – Маретић за мушко име *Дабижив* каже да „to nije kompozicija kakve su druge, nego je jukstaposicija: ‘utinam sis vivus’“ а женски облик *Дабижива* дефинише као „*utinam sis viva*“ (1886a:

116). Исказано је оптативно значење (значење жеље: 'да буде жив, да би /био/жив').

ДАФИНА (10) – према бильци ловор, ловорика, грч. *dáfni*. У турским пописима бележи се у лицу *Дафна* (HADŽIBEGIĆ, HANDŽIĆ i dr. 1972: 163г; Катић 2010: 590). Начин читања је према посведоченим примерима у домаћој грађи где се име јавља учестало. У Пећком поменику забележено је 53 пута, у Рачанском поменику 48 пута, у Крушевском поменику 29 пута итд. (НОВАКОВИЋ: 1875: 59; ЈОВАНОВИЋ 2005: 101б, 121б, 183б, итд). Забележено и: *Дахвина, Дахфина, Давина и Давихна* (НОВАКОВИЋ: 1875: 58–59; ЈОВАНОВИЋ 2005: 123а, 136а, 135б, 202а).

ЈАНА (1); ЈАНКА (46) – Ова два имена, хришћанска по пореклу, посведочена су веома несразмерно – прво само једном, док је друго потврђено чак 46 пута. У непосредној су вези са мушким именом *Иван / Јован* које је јеврејског порекла (*Johanan*). У европске језике дошло је посредством грчког (*Joannis*) или латинског (*Jo(h)annes*). Варијанта *Јован* јавља се у српским земљама – у књижевном језику – од 12. века, али се јавља и народна варијанта *Иван*. Треба обратити пажњу да се код Срба разликују празници: *Јовањдан* (празник Сабор Св. Јована Крститеља; пада 20. јануара) и *Ивањдан* (празник Рођења Св. Јована Претече; пада 24. јула). И. Поповић је, говорећи о томе како је и којим путевима хришћанска грчка ономастика дошла до Хрвата (1958: 83–100), разматрао обе ове варијанте са освртом на ситуацију и у другим словенским земљама и међу другим словенским народима (1958: 79–80, 82, 84 итд.). Није пропустио да се осврне и на облике *Јан* и *Јанко* (1958: 84) и, логично, ми доводимо у везу женска имена *Јана, Јанка* из нашег извора са наведеним мушким именима. Према И. Поповићу још је Будмани утврдио да се име *Јан* јавља од 13. века, али ретко. Међутим, појављује се, мада спорадично, и у српским и у хрватским пределима (1958: 84). Настало је сажимањем *oa>a*, а потврда је пољско и чешко *Jan*. Овај облик је морао доћи са запада, а лик *Јанко* Будмани изводи из лица *Јан*.

ЈАРМЕНКА (14) – Јерменка; У Вук. Рј. Јарменка са ознаком *potem seminae*, али и *Рменка*; У РЈА такође *Рменка*.

КАРАВИДА (1) – Поред овог извора јавља се и на другим местица. У Крушедолском поменику 3 пута и ауторка га сврстава у имена по називима боја: тур. *Kara* – црна и имена *Vida* (НОВАКОВ). Налази се у Вук. Рј., а посведочено је и у другим поменицима, посебно

у Крушевском и Рачанском (НОВАКОВИЋ 1875: 69; ЈОВАНОВИЋ 2005). У RJA: „f. ime žensko – isporedi *Karanfila*“. У овом речнику бележи се да у Босни постоји вода која се зове *Каравида*. Ово име се јавља и у *Јаничаровим усвојеним нимама* (Турској хроници) Константина Михаиловића из Острвице. Наиме, турски султан Осман, од кога почиње династија, освајао је један град чија је господарица била нека госпођа Каравида „или Чарновида“, како стоји у овом извору. Тачније, постојале су две покрајине у које је дошао Осман са својом дружином – једна се звала Ак јазу, одн. бело *йисмо*, а друга, која је била недалеко, звала се *црно (йисмо)*. У тој „*црној*“ покрајини, у своме замку, живела је госпођа Каравида (ЖИВАНОВИЋ 1959: 13).

КАТА (3) – хип. од *Кайтарина*. Широко потврђен хипокористик (RJA; MARETIĆ 1886б: 83; КАТИЋ 2012: 590, НОВАКОВ итд.).

КАТАЛИНА (1) – Бележи се у поменицима, у Крушевском поменику чак 23 пута. Јавља се и у ликовима *Кайталена*, *Кайалиња* (НОВАКОВИЋ 1875: 69). Бележи се и у другим турским пописима (КАТИЋ 2012: 590). Тако се, на пример, звала мађарска принцеза, жена краља Драгутина, унука краља Беле IV и кћи његовог старијег сина Стефана (ИСН 1981: 352).

МАРИНА (МАРИЈА) (29) – Запис се може читати као Марина или Марија. У највећем броју случајева, у коришћеном извору, није посведочена дијакритика те се не може увек одредити коначни облик имена. У области Ниша, у сва три забележена примера, постоје дијакритичке ознаке те се, са сигурношћу, може извести облик Марина. Пописи исте територије из друге половине 15. века указују на већу заступљеност облика Марина (BOA. TD 16: 349, 505, 584, 644, 671, 688, 719; ВАСИЋ, ЗИРОЛЕВИЋ и др. 1992: 186, 212, 214), док је име Марија са знатно мање дијакритичких потврда. Оба имена су скоро једнако заступљена у поменицима (НОВАКОВИЋ 1875: 77; ЈОВАНОВИЋ 2005). Постоји и могућност да у српском женском ономастикону преовладава Мара као варијанта имена, што показује и коришћена грађа из 1516. године са 16 потврда.⁵

ОЛИВЕРА (49) – У турским пописима (15–16. век) јавља се искључиво у лицу *Оливира*. У поменицима потврђено у вар. *Оливера*

⁵ Уколико нема дијакритичких ознака исти запис се може читати и као *Маршина* – име слабо посведочено у коришћеним поменицима (једна потврда). Уз једини пример имена *Маршина* у попису из 1516. године (у области Смедерева) унета је дијакритика.

и *Оливѣра* (са „*jaīš*“ и без њега) (НОВАКОВИЋ 1875: 87; ЈОВАНОВИЋ 2005: 143a, 157б 190a; НОВАКОВ). Ово се име, како каже М. Пешикан, не може убројати ни у словенска ни у хришћанска имена (1984: 51/307). Облик *Оливира* смо већ детаљније коментарисали у ранијем раду (ЈОВАНОВИЋ, КАТИЋ и др. 2012: 271, нап. 21), напомињући да би требало размислiti да ли овај облик са „и“ има везе са гласом „јат“ и његовом изговорном вредношћу у неким српским областима.

ПЕЛКА (1) – Посведочено у поменицима (НОВАКОВИЋ 1875: 89) итд. Код Маретића упућивање на *Petrus* (Петар) (1886б: 84). У ко-ришћеном извору 3 пута је потврђено ж. име *Пејра*. Биће да је *Пеј-ка* хип. од *Пејра*.

ЋЕРАНА (10) – Посведочено у различитим ликовима (НОВАКОВИЋ 1875: 121–122). Могуће да је то фонетско-фонолошка и мор-фолошка адаптација грчке синтагме (имена): кира Ана (*Ћирана*) (НОВАКОВИЋ 1875: 122). Јавља се и у пописима са источних терена (нпр. околина Пловдива). Поред реченог, потребно је имати у виду сведочанство Рачанског поменика (ЈОВАНОВИЋ 2005), који за ово име пружа неколико десетина потврда са почетним *K*: *Кћерана*, што би била изведенница од *кћи*, *кћери*, са доцнијим упрошћењем *Кћерана*>*Ћерана* као и код саме именице (*кћи*, *кћерка*>*ћи*, *ћерка*). Посведочено је и презиме *Ћеранић* (ЛОМА 2005: 466).

ФРУГИНА (1) – Према Фрузи, ‘Франци, Французи’. Изворни лик био би *Фругиња*. У поменицима се бележе разне варијанте: *Фругыня*, *Фругына*, *Проугыня*, *Вругина*, *Фругиња* (НОВАКОВИЋ 1875: 51, 92, 110).

IV. Имена недовољно јасне (или потпуно непрозирне) етимологије

ВЛАЈА (1) – посведочено једном у дефтеру. Као женско име код Маретића (1886б: 85); вероватно хип. од *Владисава*; ово име у овом дефтеру има 12 потврда.

ВОЛНА (1) – У Пећком поменику (НОВАКОВИЋ 1875: 61) налази се 6 пута. Можда је хип. од *Воинъгь* – име посведочено код Грковић (1986: 58).

ВРАНКА (1) – Могуће је да је то вар. од *Хранка* > *Ранка*. Код Новаковића посведочена је млађа вар. *Ранка* (1875: 96). У RJA налазимо презиме *Вранковић*.

ДЕЈА (2) – Потврђено је мушки име *Дејко*, хип. од *Деја* < *Десислав* (ГРКОВИЋ 1986: 77). Потенцијално је могуће и женско име *Десислава*, хип. *Деја*.

ДЕЈНА (1) – Можда ово име треба повезати са *Деја* (хип. ж.).

ДИКА (3) – У RJA потврђено је име *Дикосава*. Једна потврда овог именина налази се у Крушедолском поменику, док се *Дика* са две потврде налази у Крушедолском а једна у Пећком (НОВАКОВИЋ 1875: 59). Рачански поменик има једном само *Дикосава* (ЈОВАНОВИЋ 2005: 1276). Треба прихватити да је овај хипокористик од *Дикос(л)ава*.

ДОКА (3) – Код Маретића налазимо *Дока* са ознаком *fem.* као могућ хип. од Доброслав, *Dositheus* итд., одн. *Доброслава* итд. (1886б: 83). У поменицима бележи се и *Дока* и *Дука* (име се може прочитати на оба начина); нпр. Рачански поменик има 7 пута *Дука* (ЈОВАНОВИЋ 2005: 476, 1066, 114a, 1176, 120a, 136a, 2046) и једном *Дока* (ЈОВАНОВИЋ 2005: 1356). У Пећком поменику налазимо 2 пута *Дока* и 3 пута *Дука* итд. (НОВАКОВИЋ 1875: 60, 62). У поменицима *Дука* се јавља искључиво као мушки име, што одређује начин читања имена као *Дока*. У РСА забележено је име *Докна* као хип. од *Јевдокија* и презиме *Докнић*.

ДОЛКА (2) – У Крушевском и Врдничком поменику убележена је по једна потврда имена *Доика* (НОВАКОВИЋ 1875: 60). Према мишљењу А. Ломе могло би бити хип. од *Радојка*, али је могуће да је и од глагола *дојити*.

ЈАРХА (1) – Јавља се и у ликовима *Jarxa* (једном) или и у ликовима *Jarxiða*, *Jariða*, хип. *Jaxra* (НОВАКОВИЋ 1875: 115; ЈОВАНОВИЋ 2005: 1226, 134a, 1946, 203a, 2066). У RJA и Вук. РЈ. јавља се са испалим *x* : *Jariða*. Тешко је докучити етимологију па се не може рећи ни који је облик изворнији – са *-xr-* или са *-rx-*.

КАЛА (1) – Потврђено је код Љ. Стојановића, у Григоровичевом поменику (1890). *Калина* је често име у поменицима (НОВАКОВИЋ 1875: 69; ЈОВАНОВИЋ 2005); у овом дефтеру забележено је 18 пута. *Кала* је највероватније хип. од *Калина*.

КОСА (1) – Јавља се код Новаковића 2 пута (1875: 71). У Рачанском поменику потврђено је по 3 пута име *Коса* и *Косана* (ЈОВАНОВИЋ 2005: 99a, 1176, 1426, 167a, 188a, 2066). *Коса* би могао бити хип. од потврђеног *Косана*.

МЕОНА (2) – Према начину читања могућа је и варијанта *Meyuna*. У оба случаја се ради о скраћеном облику женског имена *Симеона / Симеуна*.

НЕГНА (1) – Код Грковић (1986: 138) потврђен је патр. или матр. Нѣгъникъ од непотврђеног имена Нѣгна. Ово име спада у стари словенски антропоним. Јавља се и на бугарском терену. Може се претпоставити да је изворни лик био *Negna, хип. од *Ne-gněvъ (ОГЛЕДНА СВЕСКА 1998: 60).

ОЛЕНКА/ОЉЕНКА (1) – Овакво име поменици не бележе. Само као могућност – упућујемо на име *Olga*, које није потврђено у поменицима; у Крушедолском поменику забележено је име *Oлица* (једанпут) (НОВАКОВИЋ 1875: 87; НОВАКОВ).

РАЈА (5) – Посведочено је име (по свој прилици хипокористик) као мушки, од *Радисав* (MARETIĆ 1886б: 85). На основу савременог стања ово би могао бити хип. и од женских имена: *Rada* (потврђено 39 пута у нашем дефтеру), *Радика* (једна потврда), *Радица* (једна потврда).

РАЛКА (2) – посведочено 2 пута, в. *Raja*. У Рачанском поменику посведочено је име Рајка (ЈОВАНОВИЋ 2005: 125б, 179б, 183а, 200а).

Рухна (1) – Јавља се само једанпут у нашем дефтеру. У поменицима не налазимо потврде као ни код Маретића. У Призренском дефтеру (КАТИЋ 2012: 590) налазимо ово име у лицу *Рукна*. Етимологија нејасна.

САХ(И)НА (1) – Према Маретићу (1886б: 78) у вези је са апелативом *сеси́ра* (в. СЕЈА). Може се навести да је у Крушедолском поменику посведочено име *Cexna*, такође нејасно (НОВАКОВИЋ 1875: 100; НОВАКОВ).

СЕЈА (1) – По свој прилици је хипокористик од *sesíra*. Овај хипокористик (*сеја*, поред *селе*) ауторка овог рада је више пута чула у Ресави. Код Маретића (1886б: 78) налазе се потврде типа: *Сека*, *Секана*, данас презиме *Секић*. Такође, потврђено је мушки име Сестронија (ГРКОВИЋ 1986: 170).

СТАХНА (1) – У поменицима нема овог имена. Можда је хип. од *Сѣханислава* (?). У поменицима налазимо *Сѣхака* и муш. име *Сѣахко* (НОВАКОВИЋ 1875: 103).

Струја (1) – Бележи се у поменицима, нпр. три пута у Рачанском поменику (Јовановић 2005: 156б, 157а, 159а). Код Маретића нема; у RJA бележи се *Струја* са ознаком *f.* и топоним – име пашњака у Врањском округу у Србији. У 14. веку, властелинка Струја, жена жупана Петра Брајана, ктитора Беле цркве Каранске (Ђорђевић 1994: 140).

V. Неке особености женских имена у овом дефтеру

У коришћеном дефтеру из 1516. године бележи се само суф. *-са-ва*. У питању је извorno композициони елемент сложених имена *-сла-ва*, и тек секундарно се може дефинисати као суфикс. То значи да је доследно спроведена штокавска варијанта *-сава* која је одлика и народног говора (Пешикан 1984: 37/293; Јовановић, Јаковљевић 2015: 113); неколико примера: *Белосава, Бранисава, Видосава, Вишесава, Вукосава* итд. По учсталости су најчешћа имена: *Радосава* (24), *Видосава* (23), *Станисава* (16), *Стојисава* (13) *Владисава* (11). Сва остала крећу се у распону од 1 (нпр. *Берисава*) па до 6 (нпр. *Белосава*).

Известан број имена потиче од назива биљака, нпр.: *Вишња* (12), *Дафина* (10), *Јаглица* (2), *Јагода* (1), *Кујина* (2), *Ружа* (24), *Цвейна* (2), *Цветана* (2). Име *Ружа* је најучесталије. Име *Јела* јавља се 21 пут. По свој прилици је према дрвету јели. У народним песмама се девојка висока и витка веома често упоређује са јелом; има и мишљења да је то хипокористик од *Јелена*.

Јављају се и имена по животињама, али у сасвим малом броју, нпр.: *Вучица* (5). Још неколико изведеница је од основе *вук-*: *Вуја* (2), *Вукава* (1), *Вукосава* (2), *Вукиша* (1). Очигледно је да основа *вук-* није била нарочито популарна у творби женских имена – само за *Вучица* има 5 потврда; за остала по једна или две потврде. Р. Божковић детаљно анализира однос *вук-вучица* као пример грађења *именице од именице* помоћу мотионог суф. *-ица* (пример именичке мотије; именица **vъlči*: *vъlkъ* > *vъlčica*) (1978: 62–64, 71 и даље).

* * *

У овом (и не само у овом) дефтеру јавља се једна веома занимљива категорија именовања, тачније бележења удовица, која у нашем дефтеру није бројна, али је треба поменути јер указује на одређене, пре свега социолошке, а онда и лингвистичке моделе, који изражавају статус жене у оквиру породице, рода, племена.

Више је таквих начина бележења и несумњиво да ова проблематика захтева посебно истраживање и обраду; ми ћемо навести оне начине бележења који су уочени у досадашњим истраживањима турских пописа на српској етничкој територији.

I) Удовице бележене под сопственим именом

Први тип: удовица се бележи само под својим именом: нпр. *удовица Оливера*; *удовица Јована* итд. Ово је врло чест начин бележења.⁶

Други тип: удовица се бележи под својим именом уз додатак мужевљевог: *удовица Милица*, *Бурина жена* (*bîve Milica zen-i Gûra*) (ВОА. TD 1007: 24) и даље: *удовица Ружа*, *Оливерова жена*; *удовица Бела*, *Радованова жена* (ВОА. TD 1007: 97, 144) итд.⁷ У нашем извору више од половине укупног броја удовица убележено је на овај начин (511 пута).

Трећи тип: удовица се бележи под својим именом уз додатак мужевљевог занимања. Овај тип је посведочен на веома малом узорку (свега пет примера), али указује на још један образац бележења удовица: *удовица Бела, йојова жена* (*bîve Bela zen-i pop*) (ВОА. TD 1007: 15), *удовица Оливера, йојова жена* (ВОА. TD 1007: 164, 440) итд. Сличан тип одређивања имена жене посведочен је у Рачанском поменику: *Вујица, йојадија Јакова йоја* (ЈОВАНОВИЋ 2005: 174a).

Четврти тип: удовица је убележена под својим именом, уз додатак имена (занимања) сина; у попису из 1516. године забележена су четири таква примера: *удовица Добра йојова мајка* (*bîve Dobra mâder-i pop*) (ВОА. TD 1007: 370), *удовица Рада Дабиживова мајка* (ВОА. TD 1007: 429), *удовица Владисава Пейковича мајка* (ВОА. TD 1007: 524), *удовица Бела Дујина мајка* (*vâlide*) (ВОА. TD 1007: 153). У истоветном облику и у ранијим пописима, нпр. Смедеревски санџак (1477): *удовица Влахиња Ненадина мајка* (ВОА. TD 16: 335), *удовица Вучица Радичева мајка* (ВОА. TD 16: 330), *удовица Рада Јованова мајка* (ВОА. TD 16: 335) итд.

⁶ У пописима области Бранковића (1455), Браницевског вилајета (1467), Скадарског санџака (1485) све удовице су пописиване према шеми: *удовица Mara* (*bîve Mara*), *удовица Оливера* итд.

⁷ На исти начин и у ранијим пописима, нпр. Смедеревског санџака (1477): *удовица Бела/Бјела (Бијела) Стјепанова жена* (ВОА. TD 16: 309); *удовица Јарменка Мркишића жена* (ВОА. TD 16: 330); *удовица Јелена Вукашинова жена*; *удовица Романа Радичева жена* (ВОА. TD 16: 612); област око Звечана, Босански санџак (1489): *удовица Милица Пријездина жена* (ВОА. TD 24: 124) итд.

II) Удовице бележене без свог имена

Први тип: не уписује се удовично име, али се додаје име мужа. У нашем дефтеру посведочен је само један пример оваквог бележења: *удовица Јованова жена*. Међутим, овакав тип навођења није превише чест, али није био ни необичајен у другим пописима из 15–16. века на ширем простору. Овакав начин бележења указује на чињеницу да је у одређивању статуса удовице значајну улогу имао њен преминули муж, чију је имовину наслеђивала, те је било доволно да се њен статус одреди према кући домаћина; у којој је живела.

Ево неколико примера: област Бранковића (1455): *удовица Радихнина жена* (*bîve zen-i Radihna*) (HADŽIBEGIĆ, HANDŽIĆ i dr. 1972: 26v), *удовица Радислављева жена* (HADŽIBEGIĆ, HANDŽIĆ i dr. 1972: 114v), *удовица Радованова жена* (HADŽIBEGIĆ, HANDŽIĆ i dr. 1972: 128v) итд. Област Браничево (1467): *удовица Николина жена*; *удовица Радојева жена* (STOJAKOVIĆ 1987: 162) итд.

Други тип: удовица се наводи без сопственог имена, али се ближе одређује према мужевљевом занимању. Овај тип није посведочен у нашем попису, али потврђен је у другим. Треба поново истаћи да је овим начином бележења важније било одредити удовицу према друштвеном статусу њеног мужа, него њу обележити сопственим именом. Ови примери чине изузетке и имају пуно значење на ми-кронивоу, где су такве особе биле опште познате локалној заједници; нпр. у области Бранковића 1455. године налазимо: *удовица йо-йадија* (тј. попова жена) (HADŽIBEGIĆ, HANDŽIĆ i dr. 1972: 4v, 183v, 215v); у Смедеревском санџаку (1477): *удовица йо-йадија*⁸ (BOA. TD 16: 309, 331, 484, 670); истоветно у Скадарском санџаку (1485), у области Пећ: *удовица йо-йадија* (BOA. TD 17: 10, 14) итд.

Трећи тип: удовице се наводе у скраћеном облику, без сопственог имена – њега замењује занимање/статус: оновремени обичаји и препоруке захтевали су да се жене, после мужевљеве смрти, повлаче у манастире и да примају монашки завет. Тако се срећу примери типа: *удовица калуђерица* (HADŽIBEGIĆ, HANDŽIĆ i dr. 1972: 31r, 78r, 162r). Поменути примери нису посведочени у попису Смедеревског санџака из 1516. године.

⁸ Посведочена су три начина писања у арапској графији: (*bîve*) *popadiya*, *padiya*, *bapadiya* (попадија).

III) Удовице се бележе без свог имена – одређују се њема имену мужа или родовском презимену, уз одређену изворбену адаптацију, што је замена за њено лично име

У дефтеру из 1516. године налазимо два примера грађена помоћу суфикса *-ача* и оба су из уže области Смедерева.

Први пример је *Миловача* (*Миловац*) (удовица *Миловача*, одн. *Миловчева* или *Милова удовица*) (ВОА. TD 1007: 117). У изворима добро је потврђено мушки име *Мило*, нпр. у RJA дефинише се као „muško ime od mila kao i Milan“. Такође је у истом извору потврђено име *Миловац* као хипокористик (као и: *Милан*, *Милош*) са примером: *Миловац Јовановић* (RJA). Презиме *Миловац* потврђено је у Хрватској у 16. веку. Такође у RJA налази се потврда из Љ. Стојановића, али са напоменом да Стојановић вели како се не може „разабрати“ да ли је то име или презиме. Потврђен је и топоним *Миловача* у ужичком округу (Livada kod Milovače). И како би се, најзад, по нашем мишљењу протумачило именовање *Миловача*? Онако како смо рекли на почетку: *Миловчева удовица*, или жена чији се покојни муж звао *Мило*.

Р. Башковић, говорећи о наставцима *-ача* (и *-ара*) истиче да се у српскохрватском језику од овог наставка граде именице „и од глаголских, и од придевских и од именичких општих делова; дакле, у морфолошком погледу његова употреба у овом језику није ничим ограничена“ (1978: 156). Очигледно да у својој грађи није имао и антропонимијски материјал овога типа па о овоме није ни говорио.

Други пример је *Симовача* (*Симовац*), (удовица *Симовача*, одн. *Симовчева* или *Симова удовица* такође из околине Смедерева (ВОА. TD 1007: 16). У RJA налазимо потврђено име *Симо*; то би био хипокористик од *Симеон*. Упућује се на *Сима*, *Симко*, *Симиша*, вок. је *Симо*. Нема потврде за облик *Симовац* (име или презиме; нема га ни *Маретић*), али је потенцијално могућ па сматрамо да треба прихватити објашњење као и у првом случају.

Овакво именовање жена, у овом случају удовица, упућује нас на формуле типа: *Гојковица*, *Хасанагиница* (*Гојкова жена*, *Хасанагина жена*) који су опште познати а код Вука, у народним песмама, налазимо дosta оваквих примера: Платно бели млада *Јанковица* / И са њоме заовица Јана (ПЛЕСМЕ 1975: 405) „Тужно тужи *Алајбеговица* / *Алајбегу* крај десна колена...“ (ПЛЕСМЕ 1975: 219); Пошетао бего Јован Бего / Испред двора *Радул-беговица* (ПЛЕСМЕ 1975: 233). Из ових примера је јасно да је реч о женама чији су мужеви: *Јанко*, *Алајбег*, *Радул-бег*. У статусном погледу оне су важне као жене одређених

важних личности, чија су имена позната и оне су значајне у друштву првенствено као супруге тих личности, а њихово лично име у овом случају није важно па се и не спомиње. Језик је, дакле, нашао начина да искаже нешто што је била друштвена стварност.

А из области Браницева бележимо такође један од начина да се женска особа (у нашем случају опет удовица) идентификује помоћу антропонимијске формуле која користи родовско презиме (у генитиву) које ће заменити њено лично име. Таква су два примера из нашег пописа. Први је пример *Беладића* (одн. *удовица Беладића, удовица из рода Беладића*, она која се удала у род, у кућу *Беладића*) (ВОА. TD 1007: 353). РСА даје порекло овог презимена: белада ж (тал. покр. *velada*) *врсћа гуњића; исӣ. веледун.* / Беладе су се ... прогзвале тако по неком претку (можда Ђепури), „који је донио из свијета некакав бијели гуњић, што се зове белада“ (РСА). Забележено је презиме *Беладиновић* (*Бјеладиновић*).

Исто објашњење односи се и на други пример, на родовско презиме *Пријездић* (одн. *удовица Пријездића, удовица из рода Пријездића*, она која се удала у род, у кућу *Пријездића*) (ВОА. TD 1007: 377). Име *Пријезда* потврђено је у великом броју и у нашим изворима па се на њему не треба посебно задржавати.

IV) Женске особе, у овом случају ћерке, уз своје лично име ближе се одређују и својим родовским (одн. џородичним) презименом

И за овај начин ближег одређивања (генитивна формула) не само удовица (жена), него и кћери има потврда код Вука, у народним песмама, али оне носе и лично име: „на силу га оженила мајка, / оженила *Фатом Ајлагића*“ (ПЛЕСМЕ 1975: 93); „Љепшом ће те оженити мајка, / Л'јепом Фатом, *Ајлагића злайтом*“ (ПЛЕСМЕ 1975: 250); „Везак везла *Љубовића* Фате...“ (ПЛЕСМЕ 1975: 485). И ово је друштвени феномен који би вредело детаљније истражити. Последњи дати пример се не изводи из корпуса коришћене турске грађе пошто се она односи само на удовице, али заслужује да се истакне.

На крају, можемо да сведемо следећа опажања: Репрезентативан број женских имена у овом дефтеру (144) сведочи нам: 1) највећи број имена је словенског порекла; 2) кад је реч о творбеном поступку композита са сегментом *-с(л)ава* јављају се у штокавској форми *-сава* (*Белосава, Бранисава, Видосава* итд.); 3) такође су заступљена и имена по животињама и највећи је број твореница од основе *вук-*, међутим ова основа није била нарочито продуктивна. Налазимо по

једну или две потврде, а једино за име *Вучица* има пет потврда. Оно пак што треба истаћи као нарочито значајно у овом дефтеру, и не само у овом, јесте именовање, тачније речено, бележење удовица према имену мужа, породице или племена. На српској етничкој територији I. а) удовице се бележе под сопственим именом, нпр. *удовица Оливера*; б) удовице се бележе под својим именом уз додатак мужевљевог нпр. *удовица Милица Ђурина жена* ц) удовица се бележи под својим именом уз додатак мужевљевог занимања нпр. *удовица Бела Ђојова жена*, и најзад д) удовица се бележи под својим именом уз додатак имена (занимања сина) нпр. *удовица Добра Ђојова мајка*; удовица *Рада Дабиживова мајка*; II. а) удовице се бележе без сопственог имена, нпр. *удовица Јованова жена*. В. детаљније под III. нпр. *Миловача* (*удовица Миловача, односно Милова удовица*) или *Симовача* (*удовица Симовача, односно Симова удовица*). Упућујемо и на имена по мужу, и сада у неким ситуацијама важеће нпр. *Гојковица*, *Хасанагиница*, *Јанковица*, *Алајбеговица* итд. У области Браничева посведочена су два примера где се женска особа, опет удовица, идентификује помоћу антропонимијске формуле која користи родовско презиме (у генитиву), што ће бити замена за њено лично име. Први је пример удовица *Беладића*, односно удовица из рода *Беладића*, уodata у род *Беладића*. Други је пример удовица *Пријездића*, уodata у кућу *Пријездића*.

**Прилог: I. Списак женских имена
у Смедеревском санџаку 1516. године**

	Укупно:	Браничево	Левач	Маглич	Рудник	Смедерево	Ниш
Бала	2			2			
Бела	27	3		2	11	8	3
Белана	28	3	1	2	4	4	14
Белосава	6	2	1			2	1
Берисава	1						1
Богдана	3					2	1
Богосава	4				1		3
Бојана	3	3					
Бојисава	2	1	1				
Борика	1			1			
Бранисава	3				2		1
Велика	1						1
Весела	1						1
Вида	9						9
Видосава	23	4	1	4	3	4	7
Витка	1						1
Витосава	2			1			1
Вишња	12	1			1		10
Вишосава	1			1			
Влада	9				3	3	3
Владана	1						1
Владехна	1	1					
Владисава	11	1	1	1	1	1	6
Влаја	1						1
Војна	1			1			
Вранка	1						1
Вуја	2	1					1
Вукава	1	1					
Вукосава	2		2				

	Укупно:	Браничево	Левач	Маглич	Рудник	Смедерево	Ниш
Вукша	1			1			
Вучица	5		1	1	2		1
Гркиња	1						1
Дабижива	3						3
Дамјана	2						2
Дана	1					1	
Даница	5	1					4
Дафина	10	1			1	2	6
Дева	2	1					1
Деја	2						2
Дејна	1				1		
Денча	1			1			
Дива	1	1					
Дивна	1				1		
Дика	3			1		2	
Дикла	2						2
Дмитра	6	1	2	1	1		1
Добра	11	1	2	1	1		1
Добрасава	1						1
Добрица	3	1				2	
Добросава	3			1			2
Доја	6	1					5
Дојана	1				1		
Дојка	2						2
Дока	3		1			1	1
Драгана	7	1			3	1	2
Драгна	2					1	1
Дубока	1			1			
Душана	1					1	
Ђура	1						1
Ђурисава	1					1	
Живка	1						1

	Укупно:	Браничево	Левач	Маглич	Рудник	Смедерево	Ниш
Јаглика	2	1					1
Јагнија	1						1
Јарода	1						1
Јана	1		1				
Јанка	46	7	4	4	4	11	16
Јарха	1						1
Јарменка	14	1					13
Јасна	7	2	1	1			3
Јела	21	2			4	9	6
Јелача	1				1		
Јелена	11			1	1	1	8
Јерина	10	4	1	1			4
Јована	46	2	6		4	19	15
Јовихна	2					2	
Јовчица	2				2		
Јовша	1					1	
Кала	1					1	
Калина	18	1	1			2	14
Каравида	1						1
Ката	3				2		1
Каталина	1			1			
Коса	1					1	
Кошута	3	1				1	1
Кулина	2	1				1	
Љуба	3						3
Љубисава	2				1		1
Мала	1	1					
Малина	1					1	
Мара	16			1	9	3	3
Марика	2					2	
Марина	29			3	4	19	3
Марта	1					1	

	Укупно:	Браничево	Левач	Маглич	Рудник	Смедерево	Ниш
Мартина	1					1	
Милинка	1					1	
Милица	105	9	4	8	19	35	30
Милосава	3	1			2		
Мома	1		1				
Меона	1			1			
Негна	1						1
Недељка	16		1			1	14
Николаја	1				1		
Оленка	1					1	
Оливера	49	7		6	10	12	14
Остоја	1						1
Пејка	1				1		
Петка	1	1					
Петра	2					2	
Петруша	4						4
Продана	1						1
Рада	39	3	1		5	10	20
Радика	1					1	
Радица	1						1
Радосава	24	1	3	4		2	14
Радосала	1						1
Радуша	1	1					
Раја	5						5
Рајка	2						2
Рахна	2						2
Ружа	24	2		4	1	6	11
Руменка	2						2
Рухна	1						1
Сахна	1				1		
Сеја	1					1	
Смольана	1				1		

	Укупно:	Браничево	Левач	Маглич	Рудник	Смедерево	Ниш
Стјака	3						3
Стана	12			1	3	3	5
Станија	1						1
Станисава	16	3		3	2	1	7
Станица	6			1	3	2	
Стахна	1						1
Степана	1					1	
Стоја	2	1		1			
Стојана	17	1	1			4	11
Стојисава	13	3	1	1	6	1	1
Стојка	5						5
Стојна	1			1			
Струја	1						1
Тиосава	1	1					
Тодора	48	9	4	3	7	8	17
Ћерана	10				2	3	5
Фрутинा	1						1
Цвета	2				2		
Цветана	2						2
Укупно	942	96	40	69	138	208	391

Литература

- Бошковић, Радосав. *Одабрани чланци и расправе*. Титоград: ЦАНУ, 1978.
- Вук. Рј.: Каракић Стефановић, Вук. *Српски речник (истумачен њемачкијем и лајинскијем ријечима)*. Друго издање. Беч, 1852.
- Грковић, Милица. *Имена у Дечанским хрисовуљама*. Нови Сад: Институт за ју-
жнословенске језике Филозофског факултета, 1983.
- Грковић, Милица. *Речник имена Бањског, Дечанског и Призренског власићелин-
ства у XIV веку*. Београд: Народна књига, 1986.
- Ђорђевић, Иван. *Зидно сликарство српске власићеле у доба Немањића*. Београд:
Филозофски факултет, 1994.

ЗИРОЈЕВИЋ, Олга. *Турско војно уређење у Србији (1459–1683)*. Београд: Историјски институт, 1974.

ИСН: *Историја српског народа*. Књ. 1. Београд: Српска књижевна задруга, 1981.

ЈОВАНОВИЋ, Гордана. Власи милешевски у попису санџака вилајета Херцеговина из 1477. године. *Међународни научни склоп Осам векова манастира Милешева. Зборник радова* II. Милешева: Епархија милешевска Српске православне цркве, 2013: 11–19.

ЈОВАНОВИЋ, Гордана, Татјана Катић и Александар Јаковљевић. Поређење хришћанских и словенских имена у дечанској области на основу турског пописа из 1485. године и дечанских хрисовуља. *Дечани у свећу археографских испитраживања*. (Татјана Суботин Голубовић, ур.). Београд: Народна библиотека Србије, 2012: 267–284.

ЈОВАНОВИЋ, Гордана и Александар Јаковљевић. Топонимија са освртом и на антропонимију у области Горња Ресава у првој половини 16. века. *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VI*. Деспотовац 2015: 105–118.

ЛОМА, Александар. *На именословним врелима II. Осврт на нова издања стваро-српских извора*. Ономатолошки прилози 18 (2005): 457–471.

НОВАКОВ, Драгана. *Филолошка и ономатолошка анализа именника манастира Крушиодала* (необјављена докторска дисертација).

ОГЛЕДНА СВЕСКА. (уредник: П. Ивић; аутори: М. Ђелетић, Ј. Влајић-Поповић, П. Ивић, А. Лома, Б. Сикимић, С. Петровић). Београд: Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, 1998.

ПЕШИКАН, Митар. *Зетско-хумско-рашка имена на јочејку турскога доба*. Београд: САНУ, 1984.

ПОПОВИЋ, Иван. Хришћанска грчка ономастика у Хрвата. *Зборник радова*. Књ. 59. *Византолошки институут*. Књ. 5. Београд: САН, 1958: 83–100.

РСА: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1959–.

MARETIĆ, Tomislav. O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba. *Rad JAZU*, 81, (1886): 81–146.

MARETIĆ, Tomislav. O narodnim imeniма i prezimenima u Hrvata i Srba. *Rad JAZU*, 82, (1886): 69–154.

RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*. Zagreb: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1973.

Извори

ВАСИЋ, Милан, Олга Зиројевић и Александар Стојановски. Попис Нишког кадилука из 1498. године. *Стотеник 131. Одељење историјских наука*. Књ. 7. Београд: САНУ, 1992: 97–220.

ЖИВАНОВИЋ, Ђорђе. *Константин Михаиловић из Осмровиће: Јаничарове усвојене или Турска хроника*. Београд: САНУ 1959.

- ЈОВАНОВИЋ, Томислав. *Поменик манастира Раче*. Бајина Башта: Фондација Рачанска баштина, 2005.
- КАТИЋ, Татјана. *Ойширни љојис Призренског санџака из 1571. године*. Београд: Историјски институт 2010.
- НОВАКОВИЋ, Стојан. Српски поменици XV–XVIII века. *Гласник Српског ученог друштва*, 42 (1875): 1–153.
- ПЕШИКАН, Митар и Душанка Бојанић. Попис заорјенског племена Риђана с краја XV века. *Зборник за оријениталне студије* 1. (Р. Самарџић, ур.). Београд: САНУ, 1992: 57–92.
- ПЛЕСМЕ. Вук Стеф. Карадић, *Српске народне џесме* I. Београд: Просвета 1975.
- СТОЈАНОВИЋ, Љубомир. *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, леђојиси, шийци, љоменици, зажиси и др.* Споменик III. Београд: СКА, 1890: 1–226.

- BOA.TD 16: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul. *Tapu Tahrir Defteri* 16.
- BOA. TD 17: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul. *Tapu Tahrir Defteri* 17.
- BOA. TD 24: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul. *Tapu Tahrir Defteri* 24.
- BOA. TD 1007: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul. *Tapu Tahrir Defteri* 1007.
- HADŽIBEGIĆ, Hamid, Adem Handžić i Ešref Kovačević. *Oblast Brankovića. Opširni katastarski popis iz 1455. godine*. Knj. 2. Sarajevo: Orijentalni institut 1972.
- STOJAKOVIĆ, Momčilo. *Braničevski testar. Poimenični popis pokrajine Braničevo iz 1467. godine*. Beograd: Istoriski institut, 1987.

Гордана М. Јованович, Срђан Д. Катич, Александар М. Јаковлевич

СЕРБСКИЕ ЖЕНСКИЕ ИМЕНА В НАЧАЛЕ 16-ГО ВЕКА
(НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕПИСИ НАСЕЛЕНИЯ СМЕДЕРЕВСКОГО
САНДЖАКА 1516 г.)

Резюме

Переписные списки (дефтеры) османского периода содержат довольно большое количество женских имён. Этот важный антропонимический материал представляет собой ценное социологическое, этнографическое, языковедческое и историческое свидетельство о судьбах населения сербских земель, охватываемых османскими переписями. Что же касается сербских источников, женские имена начинают встречаться в сколько-нибудь значительной мере только в по-мияниках более позднего времени (16–17 в.), тогда как старшие монастырские грамоты фиксируют почти исключительно – мужские.

Османская перепись 1516 г. насчитывает имена 942-х женщин-вдов, стоявших во главе дома, т.к. в хозяйстве по той или иной причине отсутствовали взрослые мужчины. Их имена наглядно показывают, что среди населения Смедеревского санджака – а то же самое отмечается в остальных областях, обитаемых сербами –

использовалась древняя, славянская (сербская) антропонимика, в значительной мере преобладавшая над христианской.

Ключевые слова. Женские имена, образование женских имен, обычай именования женщин, самые частотные женские имена, турецкие переписные списки (дефтеры), помянники.

Gordana M. Jovanović, Srđan D. Katić, Aleksandar M. Jakovljević

SERBIAN FEMININE NAMES IN THE EARLY 16TH CENTURY
(BASED ON THE 1516 CENSUS OF THE SMEDEREVO SANJAK)

Summary

A large number of feminine names can be found in Ottoman census books (*defters*). These anthroponymic materials provide important sociological, ethnographic, linguistic and historical evidence of the population of Serbian areas included in the census. As for the Serbian sources, feminine names start to appear largely in the commemoration books (*pomenici*) of a later date (16th–17th centuries), whereas the earlier monastery charters almost exclusively list masculine names.

The 1516 Ottoman Census contains the names of 942 women – widows who were taxpayers, because, for one reason or another, there were no males in their households. Their names undeniably show that the population in the Smederevo Sanjak – and the same phenomenon may also be observed in other areas populated by the Serbs – relied on the ancient Slavic (Serbian) onomasticon, which significantly prevailed over Christian names.

Keywords: feminine names, formation of feminine names, custom of appointing female, most common feminine names, Ottoman census books (*defters*), commemoration books.

ISSN 0350-185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXIII, св. 1–2

Уређивачки одбор:

др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горићан-Премк, др Рајна Драгићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина Ј. Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Слободан Ремејић, др Живојин Станојчић,
др Срећко Танасић, др Зузана Тойалињска, др Анастолиј Турилов,
др Виктор Фридман

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2017